

JARROHLIKNING RIVOJLANISH TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI O'RNI

Jo'raqulov Shohjahon Shokirivich

Annotatsiya: Ushbu maqolada jarrohlik fanining tarixiy rivojlanish bosqichlari, qadimgi davrlardan hozirgi zamonaviy tibbiyotgacha bo'lgan taraqqiyot yo'li va bugungi kundagi amaliy ahamiyati yoritiladi. Jarrohlik inson organizmidagi kasalliklar, jarohatlar, tug'ma nuqsonlar va turli patologik holatlarni operativ usullar orqali davolashga qaratilgan tibbiyotning muhim yo'nalishidir. Maqolada qadimgi jarrohlik amaliyotlari, antiseptika va anesteziyaning kashf etilishi, ilmiy jarrohlikning shakllanishi, zamonaviy texnologiyalar, minimal invaziv usullar, transplantologiya, robotlashtirilgan jarrohlik va jarrohlikning sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: jarrohlik, tibbiyot tarixi, operatsiya, anesteziya, antiseptika, aseptika, transplantologiya, laparoskopiya, robotlashtirilgan jarrohlik, zamonaviy tibbiyot.

KIRISH

Jarrohlik tibbiyotning eng qadimiy va eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Insoniyat tarixining dastlabki davrlaridanoq odamlar jarohatlarni davolash, suyak sinishlarini tuzatish, yiringli o'choqlarni ochish, qon ketishini to'xtatish va turli shikastlanishlarda yordam ko'rsatishga harakat qilganlar. Dastlabki jarrohlik amaliyotlari ilmiy bilimlarga emas, balki hayotiy tajriba, kuzatuv va oddiy vositalarga asoslangan bo'lsa, keyinchalik anatomiya, fiziologiya, mikrobiologiya va farmakologiya fanlarining rivojlanishi jarrohlikni ilmiy asoslangan sohaga aylantirdi.

Jarrohlikning rivojlanishi inson salomatligini saqlash va hayotni qutqarishda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ilgari davolab bo'lmaydigan ko'plab kasalliklar bugungi kunda operatsiya orqali muvaffaqiyatli davolanmoqda. Ichki a'zolar kasalliklari, yurak-qon tomir patologiyalari, onkologik o'smalar, travmalar, tug'ma nuqsonlar, ko'z, quloq-burun-tomoq, neyroxirurgik va ortopedik muammolar jarrohlik amaliyotlari yordamida bartaraf etilmoqda.

Bugungi kunda jarrohlik faqat kesish va tikishdan iborat amaliyot emas. U yuqori texnologiyali diagnostika, aniq rejalashtirish, zamonaviy uskunalar, xavfsiz og'riqsizlantirish, steril sharoit, operatsiyadan keyingi parvarish va rehabilitatsiyani o'z ichiga olgan murakkab tibbiy jarayondir. Shu bois jarrohlik tarixini o'rganish uning bugungi kundagi o'rnini to'g'ri baholashga yordam beradi.

Jarrohlikning qadimgi davrlardagi shakllanishi

Jarrohlikning dastlabki ko'rinishlari qadimgi Misr, Hindiston, Xitoy, Yunoniston va Rim tibbiyotida uchraydi. Qadimgi Misrda jarohatlarni bog'lash, suyak sinishlarini mahkamlash, yiringli yaralarni tozalash kabi amaliyotlar bajarilgan. Misrlik tabiblar tananing ayrim a'zolari tuzilishini o'rganishga harakat qilganlar va turli o'simliklardan dori sifatida foydalanganlar.

Qadimgi Hindiston tibbiyotida jarrohlik ancha rivojlangan bo'lib, ayrim tarixiy manbalarda burun plastikasiga o'xshash rekonstruktiv amaliyotlar, yaralarni tikish va jarrohlik asboblardan foydalanish haqida ma'lumotlar uchraydi. Bu holat jarrohlikning faqat hayotni saqlash emas, balki tana shakli va funksiyasini tiklashga ham xizmat qilganini ko'rsatadi.

Yunon va Rim tibbiyotida esa anatomiya va amaliy tibbiyot bilimlari kengayib bordi. Gippokrat tibbiyotda kuzatuv, tajriba va bemorga individual yondashuvni ilgari surgan. Rim tabiblari, ayniqsa harbiy shifokorlar, jang maydonlarida yaradorlarga yordam ko'rsatish, qon ketishini to'xtatish va jarohatlarni davolash tajribasiga ega bo'lganlar. Harbiy tibbiyot jarrohlik rivojida muhim omil bo'lib xizmat qilgan.

O'rta asrlarda jarrohlikning rivojlanishi ayrim hududlarda sustlashgan bo'lsa-da, Sharq tabobatida ilmiy tibbiyot an'analari davom etdi. Abu Ali ibn Sino o'zining "Tib qonunlari" asarida turli kasalliklar, jarohatlar, suyak sinishlari va davolash usullari haqida muhim fikrlar bildirgan. Uning tibbiy qarashlari ko'p asrlar davomida Sharq va Yevropa tibbiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Ilmiy jarrohlikning rivojlanish bosqichlari

Jarrohlikning haqiqiy ilmiy taraqqiyoti anatomiya, fiziologiya, mikrobiologiya va og'riqsizlantirish sohalarining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Uzoq vaqt davomida jarrohlik amaliyotlari bemor uchun juda og'riqli, xavfli va ko'pincha infeksiya bilan kechadigan jarayon bo'lgan. Shu sababli jarrohlarning faqat zarurat tug'ilgandagina operatsiya qilishgan.

Jarrohlik tarixidagi eng katta burilishlardan biri anesteziyaning qo'llanilishi bo'ldi. Og'riqsizlantirish usullarining rivojlanishi jarrohlarga murakkabroq va uzoq davom etadigan operatsiyalarni bajarish imkonini berdi. Bemor operatsiya vaqtida kuchli og'riq sezmasligi tibbiyotda katta yutuq bo'ldi. Anesteziya jarrohlik amaliyotlarini xavfsizroq, rejalashtirilgan va ilmiy asoslangan tarzda bajarishga zamin yaratdi.

Yana bir muhim yutuq antiseptika va aseptika tamoyillarining joriy etilishi edi. Mikroblar va infeksiyalar haqidagi bilimlar shakllangach, jarrohlikda steril asboblarning, toza operatsion muhit, qo'l yuvish, antiseptik vositalardan foydalanish va yara infeksiyasining oldini olish qoidalari ishlab chiqildi. Bu jarrohlikdan keyingi o'lim va asoratlarning sonini keskin kamaytirdi.

Anatomiya fanining rivojlanishi ham jarrohlik uchun muhim asos bo'ldi. Inson tanasining tuzilishi, qon tomirlari, nervlar, mushaklar va ichki a'zolar joylashuvini aniq bilish jarrohlik amaliyotlarining muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydi. Shuning uchun zamonaviy jarroh chuqur nazariy bilim va mukammal amaliy ko'nikmaga ega bo'lishi zarur.

Zamonaviy jarrohlikning asosiy yo'nalishlari

Bugungi kunda jarrohlik juda keng va ko'p tarmoqli soha hisoblanadi. Umumiy jarrohlik bilan bir qatorda yurak-qon tomir jarrohligi, neyroxirurgiya, travmatologiya va ortopediya, bolalar jarrohligi, plastik va rekonstruktiv jarrohlik, onkologik jarrohlik,

transplantologiya, ko'z jarrohligi, urologik, ginekologik va torakal jarrohlik kabi yo'nalishlar mavjud.

Yurak-qon tomir jarrohligi yurak nuqsonlari, tomir torayishlari, yurak klapanlari kasalliklari va boshqa og'ir patologiyalarni operativ davolashda muhim o'rin tutadi. Neyroxirurgiya esa bosh miya, orqa miya va nerv tizimi kasalliklari bilan shug'ullanadi. Bu yo'nalishlarda operatsiyalar yuqori aniqlik va maxsus texnologiyalarni talab qiladi.

Onkologik jarrohlik saraton kasalliklarini davolashda katta ahamiyatga ega. Ko'plab o'smalarda jarrohlik davolashning asosiy bosqichlaridan biri bo'lib, u kimyoterapiya, nur terapiyasi va boshqa davolash usullari bilan birga qo'llanadi. Bunda asosiy maqsad o'smani imkon qadar to'liq olib tashlash va bemorning hayot sifatini saqlab qolishdir.

Transplantologiya zamonaviy jarrohlikning eng murakkab va yuqori texnologiyali yo'nalishlaridan biridir. Buyrak, jigar, yurak, o'pka va boshqa a'zolari ko'chirib o'tkazish ko'plab bemorlar hayotini saqlab qolish imkonini beradi. Bu yo'nalish jarrohlik mahorati bilan birga immunologiya, reanimatologiya, laborator diagnostika va uzoq muddatli kuzatuvni ham talab qiladi.

Minimal invaziv va robotlashtirilgan jarrohlik

So'nggi yillarda jarrohlikda minimal invaziv usullar keng qo'llanilmoqda. Minimal invaziv jarrohlikda katta kesmalar o'rniga kichik teshiklar orqali maxsus asboblardan va kamera yordamida operatsiya bajariladi. Laparoskopik jarrohlik bunga yaqqol misol bo'la oladi. Bu usul bemorda og'riqni kamaytirish, qon yo'qotilishini qisqartirish, operatsiyadan keyingi tiklanish davrini tezlashtirish va shifoxonada yotish muddatini kamaytirishga yordam beradi.

Endoskopik usullar ham ko'plab kasalliklarni tashxislash va davolashda muhim ahamiyatga ega. Ichki a'zolari maxsus optik qurilmalar yordamida ko'rish va ayrim amaliyotlarni bajarish imkoniyati jarrohlikni yanada aniq va xavfsiz qiladi.

Robotlashtirilgan jarrohlik esa zamonaviy texnologiyalarning tibbiyotga kirib kelishining yorqin namunalariidan biridir. Robot-assistent tizimlar jarroh harakatlarini juda aniq bajarishga, kichik maydonda murakkab amaliyotlarni amalga oshirishga va inson qo'li harakatidagi titrashlarni kamaytirishga yordam beradi. Bunday texnologiyalar ayniqsa urologiya, ginekologiya, yurak-qon tomir va umumiy jarrohlikda qo'llanilmoqda.

Shuningdek, zamonaviy tasvirlash texnologiyalari, kompyuter tomografiya, magnit-rezonans tomografiya, ultratovush va uch o'lchamli modellashtirish jarrohlik rejalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Jarroh operatsiyadan oldin a'zoning tuzilishi va patologik o'zgarishlarni aniq baholab, xavfsizroq strategiya tanlashi mumkin.

Jarrohlikning bugungi kundagi o'рни

Bugungi tibbiyotda jarrohlikning o'рни nihoyatda katta. U shoshilinch yordam, rejali davolash, hayotni saqlab qolish, nogironlikning oldini olish va bemor hayot sifatini yaxshilashda muhim vazifani bajaradi. Yo'l-transport hodisalari, ishlab chiqarish jarohatlari, tabiiy ofatlar, ichki qon ketishlar, o'tkir appenditsit, ichak

tutilishi, tug'ruqdagi ayrim og'ir holatlar va boshqa ko'plab vaziyatlarda jarrohlik yordami hayotiy zarurat hisoblanadi.

Jarrohlik sog'liqni saqlash tizimining boshqa yo'nalishlari bilan uzviy bog'liq. Diagnostika, terapiya, reanimatsiya, anesteziologiya, radiologiya, laboratoriya xizmati va reabilitatsiya jarrohlikning ajralmas tarkibiy qismlaridir. Muvaffaqiyatli operatsiya nafaqat jarrohning mahoratiga, balki butun tibbiy jamoaning hamkorligiga bog'liq.

Zamonaviy jarrohlikda bemor xavfsizligi alohida o'rin tutadi. Operatsiyadan oldingi tayyorgarlik, steril sharoit, aniq diagnostika, anesteziya xavfsizligi, operatsiyadan keyingi kuzatuv va infeksiyalar profilaktikasi davolash natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bugungi jarrohlik ilmiy asoslangan protokollar, standartlar va dalillarga asoslangan tibbiyot tamoyillari bilan uyg'unlashgan holda rivojlanmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, jarrohlik insoniyat tarixida uzoq rivojlanish yo'lini bosib o'tgan tibbiyot yo'nalishidir. Qadimgi davrlardagi oddiy jarohatlarni davolash amaliyotlaridan boshlangan jarrohlik bugungi kunda yuqori texnologiyali, ilmiy asoslangan va ko'p tarmoqli sohaga aylandi. Anesteziya, antiseptika, aseptika, anatomiya, diagnostika va zamonaviy texnologiyalar jarrohlikning rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi.

Bugungi kunda jarrohlik turli kasalliklarni davolash, inson hayotini saqlab qolish, tana funksiyalarini tiklash va bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda beqiyos o'rin tutadi. Minimal invaziv usullar, robotlashtirilgan jarrohlik, transplantologiya va ilg'or diagnostika vositalari jarrohlikning kelajakda yanada samarali va xavfsiz bo'lishiga xizmat qiladi.

Shu bois jarrohlik tibbiyotning nafaqat amaliy, balki ilmiy va texnologik jihatdan ham eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Uning rivojlanishi inson salomatligini muhofaza qilish, kasalliklarni samarali davolash va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ibn Sino Abu Ali. Tib qonunlari. — Toshkent: Fan, 1993.
2. Petrov S. V. Umumiy jarrohlik. — Moskva: GEOTAR-Media, 2018.
3. Savelyev V. S. Jarrohlik kasalliklari. — Moskva: Meditsina, 2016.
4. Brunicardi F. C. Schwartz's Principles of Surgery. — New York: McGraw-Hill Education, 2019.
5. Townsend C. M. Sabiston Textbook of Surgery. — Philadelphia: Elsevier, 2021.
6. Kirk R. M. Basic Surgical Techniques. — London: Churchill Livingstone, 2018.
7. Skandalakis J. E. Surgical Anatomy and Technique. — New York: Springer, 2014.

8. G'ulomov O. G., Karimov Sh. I. Jarrohlik kasalliklari asoslari. — Toshkent: Tibbiyot, 2017.
9. World Health Organization. Safe Surgery Saves Lives. — Geneva: WHO Press, 2009.
10. Moore K. L., Dalley A. F. Clinically Oriented Anatomy. — Philadelphia: Wolters Kluwer, 2018.